

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*
2017, Yıl:5, Sayı:9

Geliş Tarihi: 09.03.2017

Kabul Tarihi: 11.04.2017

Sayfa:59-70

ISSN: 2147-8872

BİR KALIP YARGI OLARAK TÜRK LOKUMU (TURKISH DELIGHT)

Hürriyet Gökdayı*

Özet

İnsanlar çok iyi tanımadıkları kişi, grup veya toplumlar hakkında konuşurken veya yazarken genellikle onlarla ilgili kalıp yargılardan yararlanma eğilimi gösterirler. Bu kalıp yargılar, başkalarından duyulan, başlık hâlinde okunan, doğruluğu sorgulanmadan kabul edilen bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulur. Bu bağlamda Türk kültürüne ait unsurların yabancılar özellikle de Avrupalı ve Kuzey Amerikalı birçok kişi tarafından algılanışı ve nitelendirilmesinde en bilinen ve tekrar edilen kalıplardan birisinin *Türk lokumu (Turkish delight)* olduğu görülmektedir. Bazı yabancılar, Türklere ve Türkiye'ye ait çeşitli unsurları Türk lokumu diye nitelendirmektedir. Türk lokumu, geleneksel bir Türk tatlısı olmasına rağmen, yabancı kitle iletişim araçlarında Türk futbol takımlarından Türk kadın modellere kadar bir dizi kültürel ögenin betimlenmesi ve nitelenmesinde kullanılmaktadır. Bu yönüyle Türk lokumu, Türklere ilgili bir kalıp yargı olarak sınıflandırılabilir. Türk lokumunun yabancılar tarafından nasıl kullanıldığını araştıran bu yazıda öncelikle kalıp yargı (stereotip), bu tür düşüncelerin oluşumu ve kullanım biçimleri üzerinde durulacak, ardından da yabancı medyada Türk lokumunun Türklere nitelemek amacıyla kullanıldığı bağlamlar betimlenecektir.

Anahrar Kelimeler: Türk lokumu, kalıp yargı, kültür, Türkler, yabancılar

• Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, hgokdayi@mersin.edu.tr

TURKISH DELIGHT AS A STEREOTYPE**Abstract**

People usually tend to use stereotypes while talking or writing about other people, groups or societies that they do not know well. These stereotypes are formed based on information received from others, read in headlines and believed without questioning. Turkish delight is one of the mostly known and repeated stereotypes in the process of perception and characterization of Turkish cultural elements by foreigners specifically many Europeans and North Americans. In this sense, some elements belong to Turks and Turkey are characterized as Turkish delight. Although it has been a traditional Turkish sweet, foreign media use Turkish delight to describe various things from Turkish football teams to Turkish female models. Therefore, Turkish delight could be categorized as a stereotype about Turks. In order to investigate the use of Turkish delight by foreigners, this paper will first explain the concept of stereotype, its formation and forms of utilization. Then, it will describe the contexts in which Turkish delight is used to characterize Turks by foreign media.

Key words: Turkish delight, stereotype, culture, Turks, foreigners

0. Giriş

Türkiye’de “lokum” deyince akla ilk olarak tatlı bir yiyecek gelmektedir. Elastik yapıda olan, ağızda yumuşak ve kaygan hissedilen, pek çok çeşidi bulunan, ayrıca Türk kahvesinin yanında ikram edilen geleneksel bir Türk tatlısı olarak bilinmektedir. Bir tür tatlının adı olmasının yanında *lokum* sözcüğü, *lokum gibi* biçiminde deyim olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹ Türk kültüründe bir tatlı ve Türkçede bir deyim olmanın yanı sıra Türk lokumu, dünyaca bilinen bir kavramdır (Karluk 2013). *Turkish delight* olarak İngilizce karşılığıyla dünyada yaygınlaşan bu kalıp, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde Türklerle ilgili kişi, durum, olay ve olguları nitelendirmek amacıyla yaygın olarak kullanılan kalıplardan birisidir. Bu tutum, insanların çok iyi tanımadıkları toplumlar ve kültürlerden söz ederken sıkça başvurdukları kalıplardan yararlanma yönteminin belirgin bir örneği olarak gösterilebilir. Söz konusu tutumu konu edinen bu yazı, *Türk lokumu (Turkish delight)* kalıbının, yabancılar tarafından hangi amaçlarla nasıl kullanıldığını araştırmak üzere hazırlanmıştır. Bu amaçla öncelikle kalıp yargı kavramı açıklanacak, ardından da Türk lokumu kullanımları sınıflandırılarak betimlenecektir.

1. Kalıp Yargı

İnsanlar bir şekilde ilişki kurdukları ya da ilgili oldukları diğer insanları ve toplumları anlamaya çalışırken onları sahip oldukları düşünülen özellikleri dikkate alarak sınıflandırma eğilimindedirler (Tutkun ve Koç 2008:259; Göregenli 2012:23). Bu süreçte sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri önceden bilinen kalıp yargılardan (sterotiplerden) yararlanarak başkaları hakkında değerlendirme veya nitelendirmede bulunmaktır. “İnsanları birtakım

türlere, tiplere bölmeyi ifade eden zihinsel yapıtlar” (Tezcan 1974:8) olarak tanımlanan kalıp yargılar bazı özelliklerin belirli insanlarda veya toplumlarda mevcut olduğu varsayımına dayanılarak verilmiş hükmü içeren bir ifadedir. Kalıp yargılar, bir başka deyişle zihnimizdeki düşünceleri basit ve kolay bir şekilde sınıflandırarak onların kullanılmasına yardımcı olur.

Kalıp yargıları bütün yönleriyle kavrayabilmek amacıyla öncelikle özelliklerinden söz etmek uygun olacaktır. Araştırmacılar genel olarak bu kalıpların somut olarak kanıtlanamayan inançlara dayandığını, tahminî ve duygusal bir değer belirttiklerini, ya yanlış olduklarını ya da gerçeğin tamamını göstermediklerini, herhangi bir konu hakkında kısa yoldan bilgi edinmeyi sağladıklarını, toplumda sorgulanmadan hızlı biçimde yayıldıklarını, olumlu veya olumsuz nitelendirmeler içerdiklerini belirtmektedirler (Tezcan 1974:9-11; Karabayev ve Tutkun 2001; Coşgun 2004:27-30; Tutkun ve Koç 2008; Yaktıl Oğuz 2011; Görengeli 2012:23-24).

Kalıp yargıların daha ayrıntılı biçimde anlaşılabilmesi amacıyla sıralanan bu özelliklerin kısaca açıklanmasında yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak üzerinde durulması gereken husus, kalıp yargıların, bazı niteliklerin belirli insanlarda her zaman mevcut olduğu inancını ifade etmeleridir. Ancak söz konusu niteliklerin her zaman gerçeklerle örtüşmesi veya olumlu kanıtlara dayanması aranmaz, sadece bu niteliklerin var olduğu kabul edilir. Böylece kalıp yargılar tahminlere veya duygusal bir duruma bağlı olarak değerlendirme ve hüküm bildirirler. Söz gelimi, ‘Fransızlar ukaladır’ kalıp yargısı bütün Fransızların her zaman ukala oldukları inancına dayanılarak oluşturulmuştur. Bu kalıp yargıyı kullanan kişiler, Fransızların gerçekten ukala olup olmadıklarını araştırmadan veya bu ifadenin gerçeklerle örtüşüp örtüşmediğini sorgulamadan kabul ederek konuşmalarında bu ifadeye yer vermişlerdir.

Kalıp yargılar gerçeklere ya da olumlu kanıtlara dayanmadıklarından yanlış oldukları veya gerçek durumun tamamını yansıtmadıkları söylenmelidir. Söz gelimi, ‘İtalyan erkekleri çapkındır’ gibi bir kalıp yargı, dünyadaki bütün İtalyan erkeklerinin çapkın olup olmadıkları kanıtlanamayacağından yanlış bir ifade olacak veya bazı İtalyan erkeklerinin çapkın olabilecekleri ihtimaline dayanılarak bütünün hepsi için değil bir bölümü için doğru kabul edilebilecektir. Ancak, olumlu yönde kanıtlama veya gerçekleri birebir yansıtmadaki imkânsızlıktan dolayı kalıp yargıların yanlış olması daha büyük bir ihtimaldir.

Kendisi dışındaki gerçeğe uygun olup olmadığı sorgulanmadan kullanılan kalıp yargılar, üzerinde konuşulan veya tartışılan konu hakkında kısa yoldan bilgi edinilmesini ve kişisel bir görüş oluşturulmasını hedefleyen ifadelerdir. Mantıksal açıdan kuşku veya eleştiri ile karşılaşmaları gerektiği hâlde genellikle ilk elden kabul edildikleri görülmektedir. Söz gelimi Brezilya’ya hiç gitmemiş veya Brezilyalılarla hiç tanışmamış olan birisinin *Brezilyalılar ya topçu olur ya dansçı* demesi, gerçek dünyadaki durumu dikkate almadan hızlıca bilgi edinmeyi ve Brezilyalılarla ilgili bir görüşe sahip olmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle kalıp yargılar toplumda yaygın olan peşin hükümleri kuvvetlendirir, gerçeğe aykırı durumları gerçekmiş gibi gösterebilir.

Çoğunlukla kulaktan dolma, genel bilgiler içeren kalıp yargılar, toplumsal yaşama, gelenek ve göreneklere ya da kişisel eğilimlere dayalı olarak meydana gelir ve bireyler

arasında pek sorgulanmadan konuşma yoluyla hızlı bir biçimde yayılır ve davranışa dönüşürler. Bu özelliklerinden ötürü sözlü kültürün bir parçası olarak ele alınsalar da yazılı kaynaklarda da bunlarla sıkça karşılaşmaktadır.

Kalıp yargılar, genellikle beğenilip beğenilmeyeceğiyle pek ilgilenmeden başka insanlar veya toplumlar hakkında olumlu ya da olumsuz bir nitelime bildirir. Söz gelimi, 'Fransız kadınları entelektüeldir, Japonlar sempatikdir,' vb. yargılar anlamsal bir olumluluk içerirken 'Almanlar kabadır, Türkler tembeldir, İsveçliler duygusuzdur,' vb. kalıplar ise anlamsal yönden olumsuzdurlar.

Anlamsal ve işlevsel olarak sahip oldukları özelliklerin yanında kalıp yargıların genelleştirme veya özelleştirme yöntemleriyle oluşturuldukları görülmektedir (Tezcan 1974:13; Karabayev ve Tutkun 2001; Türkmen 2005). Genelleştirme eğiliminde, tanınan ve aynı kategoride bulunan birkaç kişi veya olayın özellikleri o türden bütün kişileri veya olayları kapsayacak şekilde genişletilir. Söz gelimi, birkaç sempatik Japon arkadaşı bulunan bir kimsenin bütün Japonları sempatik olarak nitelmesi genelleştirmeyle oluşmuş kalıp yargılardan biridir. İkinci yol olan özelleştirme ile bir ülke, grup veya kategori hakkında sahip olunan bir düşünce o ülke, grup veya kategoriden herhangi bir kişiye uygulanır. Söz gelimi Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarıyla hiç karşılaşmadan onların hepsinin zengin olduğunu düşünen bir kimsenin karşılaştığı her Amerikalıyı zengin zannetmesi özelleştirme eğilimiyle oluşturulmuş bir kalıp yargıdır.

Bu tür özelliklere sahip olan kalıp yargılar, her toplumda sıklıkla kullanılan, belli temellere dayanarak insanları ve toplumları sınıflandırmaya ve tanımlamaya yardım eden, hayatı kolaylaştırdığı için var olan ve hep var olacak olan birer kategorilendirme sürecidir (Yaktıl Oğuz 2011). Böyle olmasına rağmen kalıp yargılara evrensel bir özellik yüklenemez, kültürel ve bireysel sınırlılıkları bulunmaktadır (Bar-Tal 1997). Bu nedenle değişik gruplar aynı grupla ilgili farklı kalıp yargılara sahip olabilir, bir toplumla ilgili olarak da diğer toplumların birbirinden farklı kalıp yargıları bulunabilir. Bununla birlikte milletlerin basitleştirilmiş kalıplarla anılmaları epey yaygın bir davranıştır. Söz gelimi, genel olarak Türklere göre *Japonlar müthiş, Almanlar korkunç disiplinli, Fransızlar zarif, İtalyanlar ateşli, Araplar pis, İngilizler soğuk, İsviçreliler ruhsuzdur* (Harlak 2000). Bu tür kalıp yargılar genellikle toplumlar arasındaki tarihsel, ekonomik, askerî, sosyal ilişkilere, geleneklere, dinî inançlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusal kalıp yargılar ilgili olduğu toplum hakkında bir bilgi verirken o toplumun bütün insanlarını betimlemekten uzaktır.

Özetle söylemek gerekirse, kalıp yargılar insanların bir grup, sosyal sınıf, toplum ya da ulus hakkında sahip olduğu temelsiz, fazlasıyla genellenmiş bir inanç ya da fikir olarak tanımlanmaktadır. Bu yargıların kapsadığı başlıca özellikler şunlardır: Belli bir grubun bütün bireyleri tarafından paylaşıldığı varsayılan özellikleri içine alır. Bu özellikler sayesinde insanlar belirli kategorilere konulur. Bu kategorilere dâhil edilen insanların yeteneklerine, kişilik özelliklerine, niteliklerine ve davranışlarına ilişkin beklentiler içerir. İlk kez karşılaşılan ve tam olarak bilinmeyen durumlarda hızlı ve basit bir bilgilendirme yaparak insanlara bir görüş kazandırarak hemen harekete geçme imkânı verir. Gerçeği tam olarak

yansıtma peşinde olmadan başka insanlar hakkında olumlu veya olumsuz bir nitelemeye bulunur. Genelleştirme veya özelleştirme yoluyla oluşur. Sahip olduğu bu özellikleri, hızlıca öğrenilmesi ve sorgulanmadan kabul edilmesiyle insanlar tarafından başkaları hakkında konuşur ve yazarken sıklıkla kullanılırlar.

2. Türk Lokumu (Turkish Delight)

Türk lokumu ilk anlamıyla bir tatlıyı hatırlatır.² Yaklaşık olarak 16. yüzyıldan itibaren Anadolu'da bilinen lokum, özellikle 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaygınlaşmıştır. Daha önceleri bal ya da pekmez ve un bileşimi ile yapılan lokumun rafine şeker ve nişastanın bulunup ülkeye getirilmesi sayesinde hem yapımı, hem de lezzeti değişmiştir. 19. yüzyılda İstanbul'a gelen bir İngiliz gezginin çok beğendiği lokumu beraberinde ülkesine götürüp orada kendi taktığı ad olan "Turkish Delight" ile ikram etmesiyle İngiltere'de bilinir hâle gelmiştir. Özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında yapılan çeşitli fuarlarda tanıtılan *Türk lokumu*, İngilizce konuşulan ülkelerde ve dünya genelinde *Turkish Delight* adıyla yaygınlaşmış ve Türkiye denince akla ilk gelen şeylerden birisi olmuştur. Fransa ve Balkan ülkelerinde ise *lokoum* adıyla bilinmektedir.³

Türkiye veya Türklerden söz edilince yabancıların aklına genellikle *Türk lokumunun* gelmesi gibi, bir ülke veya toplumun belirli bir ürün, davranış, mimari eser veya yiyecek ile ilişkilendirilmesi, o ülke veya toplumun imajı hakkında da bir fikir verebilmektedir. Ülkelerin tarihsel kültürleri ile birlikte farklı araçlar veya göstergelerle özdeşleşmesi sonucu markalaşarak kendi imajları oluşmaktadır (Onay 2008). İmaj, "bir dizi bilgilenme sürecinin sonucunda oluşan imge" olarak tanımlanmaktadır (Özenç 2002:38). Başka bir deyişle, reklamlar, tanıtım etkinlikleri, ülkeler arasındaki tarihi, kültürel, ekonomik ilişkiler, insan ilişkileri gibi kanallardan elde edilen bilgi ve verilerin değerlendirilmesidir. Ülke imajı, durağan bir kavram olmayıp farklı kanallardan alınan bilgi ve deneyimlerle birlikte zaman içinde değişime uğrayabilen dinamik bir yapıdadır. Herhangi bir ürün, marka veya ülkeyle ilgili olarak insanların zihninde yer alan imaj, onların tutum ve davranışlarını etkileyebilmekte hatta belirleyebilmektedir (Özenç 2002).

Bu bağlamda İtalyan tekstil ürünleri, Alman otomobilleri, İngiliz kumaşları ve *Türk lokumunun* bir imajı bulunmaktadır. Bu imajların, üretim yapılan ülkenin üretilen ürüne yönelik algılamayı etkilediğini gösteren belirgin örnekler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Onay 2008). İnsanlar genel olarak üretimin yapıldığı ülkeye yönelik bir algı geliştirirler ve bu algılarının ürünlere yansımaları doğaldır. Söz gelimi, İtalya'nın güzel sanatlar ve ürün tasarımı alanlarındaki başarısı, orada üretilen tekstil ürünlerinin de kaliteli olacağı algısını yaratmaktadır. Aynı şekilde, ülkede üretilen lokumdan dolayı Türkiye'nin de benzer bir imaja sahip olduğu düşünülebilir ve 'Lokum Türkiye'de üretilir' veya 'Lokum, *Türk lokumudur*' gibi çıkarımlarda bulunulabilir. Lokuma günümüzdeki değerini kazandıran Hacı Bekir'in lokumlarının kıvamını ve tadını başkalarının taklit edemediği belirtilmektedir.⁴ Her ülkenin sahip olduğu kendi özel imajı ve buna bağlı marka değerinden söz edilebilir. Ürünlerin üretildiği yerden çok, bir marka tüketicinin zihninde en çok hangi ülkeye ait olarak algılanıyor ise o ülkenin orijin ülke olarak düşünüldüğü öne sürülmektedir (Onay 2008). Bu nedenle

nerede üretilirse üretilsin *Türk lokumu* doğrudan Türkiye ve Türk kültürüyle ilişkilendirilmektedir.

Ülke imajı çerçevesinde düşünüldüğünde Türkler hakkında en bilinen ve tekrarlanan kalıp yargılardan birisi *Türk lokumu* (*Turkish delight*) olduğu görülmektedir. Ulusal kalıp yargılar sınıfına sokulabilecek bu nitelime spordan kadın modellere, yazarlardan savaş uçaklarına kadar geniş bir alanda Türk toplumundan kişileri, olayları, durumları nitelerek için kullanılabilir. Söz gelimi, 2002 yılında Dünya Güzellik Kraliçesi seçilen Azra Akın'la ilgili haberlerin birçoğunda, Frank de Boer adlı Hollandalı futbolcunun 2003'te Galatasaray Spor Kulübüne transfer olmasıyla ilgili haberlerde, Türk savaş uçakları için, Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan yazar Orhan Pamuk'la ilgili haberlerin bir bölümünde *Türk lokumu* kalıbı kullanılmıştır.⁵ Bu örnekler dikkate alındığında *Türk lokumunun* başta Avrupa ve Kuzey Amerika olmak üzere dünyanın birçok yerindeki Türkler ve Türkiye ile ilgili haberlerde yaygınlıkla kullanılan bir kalıp yargı olduğu söylenebilir.

2.1. Türk Lokumu Kalıp Yargısının Kullanımı

Kalıp yargının nitelikleri, oluşumu ve kullanım biçimlerinin kısaca açıklanmasından sonra *Türk lokumunun* Türkler ve Türk kültürüne ait bazı unsurlardan söz ederken genellikle yararlanılan bir kalıp yargı olduğu düşüncesini temel alarak bu kalıbın hangi durumlarda kullanıldığının betimlenmesi bu yazının amaçlarından biridir. Bu doğrultuda, bölümde, *Turkish delight* anahtar sözcüğüyle genel ağda (internette) yapılan aramalar ve bulunan bilgilerin incelenerek sınıflandırılması sonucunda ortaya çıkan durum aktarılacaktır.

Türk lokumu kalıp yargısının ilk olarak sevgi dolu, alımlı, hoş, çekici ve seksi kadınları betimlemek amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Bu özelliklere sahip bütün kadınlar için kullanılabilirdiği gibi daha çok yakın doğudan özellikle Türkiye'den Avrupa veya Amerika'ya giden güzel kadınlar, mankenler için tercih edilen ifade biçimi olarak tespit edilmiştir. Bu tür kullanımın en belirgin örneğini, 2002 yılında Dünya Güzeli seçilen Azra Akın'la ilgili haberlerde kendisine sürekli *Türk lokumu* (*Turkish delight*) denmesi göstermektedir.⁶

Genel olarak güzel kadınlar için kullanılmasının yanında, *Türk lokumunun* yabancılar için cinselliği çağrıştırdığı da görülmektedir. Türkiye'den Batı'ya giden kadınlarda cinsellik olgusu ön plana çıkarılabilmekte, *Türk lokumu* kalıp yargısı da cinsel yönü vurgulanmak istenen kadınlar için kullanılabilmektedir. Söz gelimi, *urbandictionary.com* adlı sitede *Türk lokumunun* İngilizcesi olan *Turkish delight* adıyla arama yapıldığında, yine dansöz kıyafetleri arandığında 'Türk Lokumu Seksi Kadın' (*Turkish Delight Sexy Women*) gibi bir kalıbın yaygın olarak kullanıldığı ortaya çıkacaktır.⁷

Türk lokumunun kalıp yargı olarak en yaygın kullanım alanlarından birisi futboldur. Türk futbol takımlarının Avrupalı rakipleriyle yaptıkları karşılaşmalarda Türk takımları çoğunlukla *Türk lokumu* diye anılmaktadır. Ayrıca Türk futbol takımlarına transfer olan yabancı futbolcular veya teknik adamlar için bu transferler *Türk lokumu* olarak nitelenmektedir.⁸ Söz gelimi, 28 Mart 2015'te Avrupa Şampiyonası elemelerinde oynanan Hollanda-Türkiye maçı 1-1 berabere bitince Reuters Haber Ajansı konuyla ilgili olarak

'Hollanda, *Türk lokumunu* perişan etmek için geç de olsa attı' haber başlığıyla maç sonucunu duyurmuştur.⁹

Yine çeşitli sanat alanlarında da kalıp yargı olarak *Türk lokumu* kullanımının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu adla Hollanda'da bir film çekilmiş,¹⁰ bazı Türk sanatçıların eserlerinin bir araya getirilmesiyle bir karma CD yapılmış,¹¹ Nobel Edebiyat Ödülünü alan yazar Orhan Pamuk veya onun eserleri *Türk lokumu* diye nitelenmiş,¹² Avusturya'nın Viyana şehrinde bu adla bir heykel sergilenmiş,¹³ Narnia Günlükleri: Aslan, Cadı ve Dolap filminde yer almış,¹⁴ Amerikalı pop şarkıcısı Madonna'nın 2008'de çıkardığı *Hard Candy* albümündeki *Candy Shop* adlı şarkısında bir dizede geçmiş,¹⁵ Josephine Kimberling adlı tasarımcı kendi hazırladığı kumaş koleksiyonuna *Turkish Delight Collection (Türk Lokumu Koleksiyonu)*¹⁶ adını vermiştir. Bu örnekler *Türk lokumu* kavramının çeşitli sanat alanlarında bir karşılığının bulunduğunu ve kullanıldığını göstermektedir.

Yabancılar İstanbul şehri için de *Türk lokumu* nitelemesini kullanabilmektedir.¹⁷ Bir yiyeceğin bir şehir için kullanılması yeni değildir. Söz gelimi, Amerika Birleşik Devletleri'nde New York şehri *Big Apple* (Büyük Elma) diye de anılmaktadır. Benzer şekilde *Türk lokumu* da İstanbul için kullanılmaktadır.

Türk lokumuyla Türkiye dışında hem lokum türevleri ve benzeri tatlı yiyeceklerin hem de başka ürünlerin adı olarak karşılaşılmaktadır. Söz gelimi, bira, çikolata, çay, dondurma gibi yiyeceklere; dudak boyası, vücut losyonu gibi bazı kozmetik ürünlerine ad olarak *Türk lokumu* verildiği tespit edilmiştir.¹⁸

Dünyanın çeşitli ülkelerinde Türk lokantaları ya da Türk mutfağı tarzı ile hazırlanan yiyeceklerin servis edildiği işletmeler *Türk lokumu* olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nde New York ve Seattle, Kanada'da Halifax, İngiltere'de Manchester, Brighton ve Staffordshire, Güney Afrika'da Wynberg, Mısır'da Kahire, Avustralya'da Canberra, Yeni Zelanda'da Tauranga ve Kamboçya'da Phnom Pen şehirlerinde *Turkish Delight* adlı birer restaurant bulunmaktadır.¹⁹ Bu durum *Türk lokumunun* dünya üzerindeki yaygınlığına ve bilinirliğine de bir kanıt olarak düşünülebilir.

Bunlardan başka, *Türk lokumunun* tek bir yerde karşılaşılan ilgi çekici kullanımları da mevcuttur. Söz gelimi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir lunaparkta insanların içine oturabileceği büyüklükte ve çay fincanı biçiminde yapılmış, düz bir zemin üzerinde dönen ve dönme hızını binen kişilerin ayarlayabildiği bir eğlence aracına *Turkish Delight* adı verilmiştir.²⁰ Bu araca binme etkinliği de Türk çay partisi (*Turkish tea party*) olarak adlandırılmıştır.

Türk lokumunun kullanım yerleri genel ağ üzerinde yapılan aramalara dayanılarak tespit edilip sınıflandırıldığında öncelikle Türkler ve Türk kültüründen söz ederken kullanılabildiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Türklerle hiç ilgisi olmayan durumlarda da bu kalıp yargıdan yararlandığı görülmektedir. Böylece içerik olarak birbirinden çok farklı kavramlar hakkında konuşurken bu kalıp yargıya başvurulması bazen şaşırtıcı olabilmektedir. Söz gelimi, 2002'de Dünya Güzeli seçilen Azra Akın'a *Türk lokumu* demekle bir çay veya dondurma türüne bu adın verilmesi arasında ilişki kurmak kolay değildir.

3. Değerlendirme

Türk lokumunun kullanım yerleri sıralandıktan sonra bu kullanımların gerekçeleri üzerinde düşünerek açıklamaya çalışmak gerekmektedir. Yakın doğudan, özellikle de Türkiye’den giden, alımlı, hoş, çekici ve seksi olarak algılanan kadınlara *Türk lokumu* denmesinden hareketle lokum ve kadın arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Bu ilişkiyle lokumun bazı özellikleri kadınlara aktarılmaktadır. Ayrıca *Türk lokumunun* cinselliği çağrıştırmacı biçimde kullanılması da, büyük bir olasılıkla Osmanlı saraylarındaki harem olgusuna ve Yakın Doğu ve Doğunun Batılılar için hâlâ egzotik bir yer olarak algılanmasına dayandırılabilir.

Türk futbol takımlarının *Türk lokumu* ile nitelenmesi bu takımların Avrupa takımlarıyla yaptıkları maçlarda son yıllara kadar çoğunlukla başarısız olmaları ve kolayca yenilmelerine bağlanabilir. *Türk lokumu* kolayca yenildiği gibi Türk futbol takımları da uzun yıllar rakiplerine kolayca yenilmişlerdir. Her iki anlamıyla bu kolay *yenilme* durumunun (hem ağızda çiğnenip yutulma hem de rakibine karşı kaybetme), *Türk lokumunun* Türk futbol takımları için uygun bir nitelendirme olarak görülmesine olanak sağladığı söylenebilir.

Türk lokumunun çeşitli sanat alanlarında karşımıza çıkması, İngilizce karşılığındaki *delight* sözcüğünün anlamında gizli gibi görünmektedir. *Delight*’ın, ‘keyif, sevinç, zevk, hoşlaşmak, sevindirmek, hoşlanmak, zevk vermek, haz almak, memnun etmek’ gibi anlamlarıyla insanların bazen sanat eserlerinden hissettikleri arasında bir paralellik kurulabilir. Lokumun insanlara verdiği haz ile sanat eserlerinin verdiği haz arasında kurulabilecek benzerlikten dolayı bazı sanat eserlerinde *Türk lokumuna* yer verilmiş olabilir.

İstanbul için *Türk lokumu* denmesi, bu şehrin tarihî, kültürel, coğrafi, ekonomik ve sosyal özellikleri, gizemliliği, cazibesi, kozmopolit yapısı, ayrıca Doğu ve Batı kültürlerine ait özellikleri bir arada bulundurması nedenlerine dayandırılabilir. Bunların yanında, lokumun çıkış noktası olması da, bu nitelendirmede bir etken olabilir. İstanbul’un çoğunlukla yabancıların hafızalarına hoş anılar bırakması, onlar tarafından *Türk lokumu* olarak nitelendirilmesine gerekçe oluşturabilir.

Çeşitli ürünlere *Türk lokumu* adı verilmesini bu ürünlerle lokum arasında kurulan bir ilişkiye dayandırmak mümkündür. Söz gelimi, bu adla anılan dondurmaya, lokumda çok kullanılan gül suyu içerdiğinden, pembe renkli dudak boyasına da lokumda görülen bir renge sahip olduğundan *Türk lokumu* adı verildiği düşünülebilir.

Dünyanın çeşitli ülkelerindeki restoranların Turkish Delight adını alması, Türk mutfağının lezzetlerini sunan bir yer olarak Türklerle ilgili en çok bilinen kalıp yargılardan birini kendi işletmelerine ad olarak seçmelerine dayandırılabilir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi *Türk lokumunun* yabancılar tarafından hem Türklerin ve Türk kültür öğelerinin nitelenmesinde hem de ilişki kurulabilecek benzer kişi, olay, durum veya nesnenin adlandırılmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, yabancılar tarafından Türkler için kullanılan en yaygın kalıp yargılardan birinin *Türk lokumu* olduğunu teyit etmektedir.

4. Sonuç

Türk lokumu, yabancıların Türkler ve Türk kültür öğelerini nitellemek amacıyla kullandıkları kalıp yargılardan biridir. Bu kalıp yargının kullanım alanı futbol takımlarından kadın modellere, İstanbul'dan Orhan Pamuk'a kadar bir dizi kültürel unsuru içerecek şekilde oldukça geniştir. Bir tatlının Türkler ve kültürleri hakkında betimleyici bir hâle gelmesi ilgi çekici bir durumdur. Yabancılar *Türk lokumunu* sadece Türkler için kullanmakla kalmayıp zaman zaman kendi kültürlerine ait bir unsuru adlandırmak için de kullanmışlardır. Bu alanda yapılacak başka çalışmalarla Türkler ve Türk kültürüne ait unsurların nitelenmesi amacıyla kullanılan diğer kalıp yargıların tespit edilmesi, kavramsal ve işlevsel içeriklerinin betimlenmesi sağlanmalıdır. Böylece, hem yabancıların Türkleri ve Türk kültürünü algılama biçimlerinin anlaşılmasına hem de Türklerin kendilerini başka açılardan tanımlarına katkıda bulunulabilecektir.

KAYNAKLAR

- BAR-TAL, Daniel (1997). Formation and Change of Ethnic and National Stereotypes in Integrative Model, *International Journal of Intercultural Relations*, 21, 4, 491-523.
- COŞGUN, Şengül (2004). *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Kalıp Düşüncelerin ve Önyargıların Rolü: "Antalya'da Yaşayan Güneydoğulular İle Antalya Yerlileri Arasındaki Kalıp Düşünceler Ve Önyargılar"* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- GÖREGENLİ, Melek (2012) "Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık", (Derleyenler Çayır, Kenan ve Ayan Ceyhan, Müge) *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-28.
- HARLAK, Hacer (2000). *Önyargılar*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- KARLUK, Sadık Rıdvan (2013). Siz Türkiyeli misiniz Yoksa Türk mü? <http://www.turkishnews.com/tr/content/2013/04/07/siz-turkiyeli-misiniz-yoksa-turk-mu-3/> Erişim tarihi: 15.11.2016.
- KARABAYEV, Baki ve TUTKUN, Ömer Faruk (2001). Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarına Karşı Taşdıkları Kalıp Yargılar, *Bilig*, 18, 1-26.
- ONAY, Atılım (2008). Ülke Orijini Kavramı ve Ülke İmajı, *Selçuk İletişim* 5, 2, 102-112.
- ÖZENÇ, Hakan (2002). Türkiyenin İmaj Sorunu ve İhracat, *Kalder Forum* Yıl 2 sayı 8.
- TEZCAN, Mahmut (1974). *Türklerle İlgili Stereotipler Kalıpyargılar ve Türk Değerleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- TUTKUN, Ömer Faruk ve KOÇ, Mustafa (2008). Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41, 1, 255-273.
- TÜRKMEN, Fikret (2005). Er Töştük Destanındaki Stereotip Motiflerin Analizi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6, 1, 235-239.
- YAKTIL OĞUZ, Gürsel (2011). Aksiyon Filmlerinde İyi ve Kötünün Temsili: Die Hard Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk İletişim*, 7, 1, 148-160.

Notlar

¹ Değişmece yoluyla tatlı, güzel, yumuşak anlamına gelen *lokum gibi*, kadınlardan (lokum gibi kadın) futbol hakemlerine (lokum gibi hakem), karşılama töreninden (lokum gibi karşılama) hamileliğe (lokum gibi hamilelik) kadar çeşitli kişi, durum ve olayı nitelenmek amacıyla kullanılmaktadır.

² Su, şeker, nişasta ve sitrik asit (limon tuzu) veya tartarik asit veya potasyum bi tartarat (krem tartar) ile hazırlanan pelteye gerektiğinde çeşni maddelerinin, kuru veya kurutulmuş meyveler ve benzeri maddelerin (fındık, Antep fıstığı, ceviz, badem, Hindistan cevizi, portakal, gül yaprağı, çilek, limon, kaymak, nane, vanilya ve zencefil, vb.) ilavesiyle tekniğine uygun olarak hazırlanan geleneksel bir Türk tatlısıdır. Elastik bir yapısı olan lokumun parmakla bastırıldıktan sonra eski şeklini alması ve yumuşak ve kaygan olarak ağızda hissedilmesi gerekir. Sade Türk lokumu. <http://www.yemektarifleri-sitesi.com/tag/ev-yapimi-turk-lokumu> Erişim tarihi: 25.02.2017

³ Türk lokumunun tarihçesi. <http://www.hacibekir.com/tr/menu/hacibekir/tarihçe.html> Erişim tarihi: 20.02.2017

⁴ Türk lokumunun tarihçesi. <http://www.hacibekir.com/tr/menu/hacibekir/tarihçe.html> Erişim tarihi: 20.02.2017

⁵ Skynews (2002) "Turkish Delight For Miss World" (Dünya Güzellik Kraliçeliğine Türk Lokumu)

<http://news.sky.com/story/146293/turkish-delight-for-miss-world> Erişim tarihi: 15.02.2017

Spragg, Iain (2003) "Turkish delight for De Boer" (De Boer için Türk Lokumu)

<http://www.uefa.com/news/newsid=86967.html> Erişim tarihi: 15.02.2017

Habertürk (2014) "Turkish Delight" (Türk Lokumu) <http://www.haberturk.com/dunya/haber/926350-turkish-delight> Erişim tarihi: 15.02.2017

The Economist (2009) "Orhan Pamuk Turkish Delight" (Orhan Pamuk Türk Lokumu)

<http://www.economist.com/node/14902494> Erişim tarihi: 15.02.2017

⁶ Beauty Queen's Turkish Delight. Lovely Azra Akin Has The World At Her Feet (Güzellik Kraliçesi, Türk Lokumu. Dünya, güzel Azra Akin'ın ayaklarının dibinde)

<http://www.thefreelibrary.com/BEAUTY+QUEEN%27S+TURKISH+DELIGHT.-a095108310>

<http://missology.info/forum/viewtopic.php?t=1230> Azra Akin Miss World 2002 Turkish Delight (Azra Akin Dünya Güzeli 2002 Türk Lokumu)

⁷ <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=turkish+delight>

<http://www.heavencostumes.com.au/turkish-delight-sexy-women-s-costume-in-black.html>

Turkish Delight Sexy Women (Türk Lokumu Seksi Kadın)

⁸ Millward, Robert (2003) "Latvia Sours Turkish Delight" (Litvanya Türkiye'yi Bozdu)

<http://www.themoscowtimes.com/news/article/latvia-sours-turkish-delight/234519.html>

Evening Chronicle (2005) "Peter's Turkish Delight" (Peter'in Türk Lokumu) <http://www.chroniclive.co.uk/sport/other-sport/peters-turkish-delight-1566151>

The Scotsman (2004) A flop in Turkey, De Boer's pride is at stake. Season has turned out to be anything but a Turkish delight for the Dutchman. (Türkiye'de bir fiyasko, De Boer'in durumu tehlikede. Sezon, Hollandalı futbolcu için Türk lokumundan başka bir şey getirmedir)

<http://www.scotsman.com/sport/football/latest/a-flop-in-turkey-de-boer-s-pride-is-at-stake-1-511122> Walker, Paul (2005)

Football: AC MILAN V LIVERPOOL: Why Turkish Delight Would Be Perfect Timing for Liverpool and Mrs Benitez (Türk lokumu neden Liverpool ve Bayan Benitez için mükemmel bir zamanlama olabilir?) <http://www.highbeam.com/doc/1G1-132737127.html>

Lipton, Martin (2008) Fenerbahçe 2-1 Chelsea: Blues fail on biggest stage

<http://www.mirror.co.uk/sport/football/fenerbahce-2-1-chelsea-blues-fail-725636> Turkish Delight turned to total despair for

Avram Grant last night (Dün gece Avram Garant için Türk lokumu tamamen umutsuzluğa dönüştü)

Sport (2014) Moyes seeks Turkish delight (Moyes, Türk lokumunun peşinde)

<http://ro.blastingnews.com/sport/2014/06/video/moyes-seeks-turkish-delight-005126.html>

⁹ Dutch strike late to spoil Turkish delight (Hollanda, Türk lokumunu perişen etmek için geç de olsa attı)

<http://uk.reuters.com/article/2015/03/28/uk-soccer-euro-dutch-idUKKBN0MO0WM20150328>

¹⁰ Turkish Delight (Dutch: Turks fruit) is a 1973 Dutch film directed by Paul Verhoeven and filmed by Jan de Bont. The film is a love story of an artist and a young woman, starring Rutger Hauer and Monique van de Ven. The story is based on the novel Turks fruit by Jan Wolkers. (Film, bir sanatçyla genç bir kadın arasındaki aşk hikâyesi üzerinedir)

http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_Delight_%28film%29 Erişim tarihi: 15.02.2017

¹¹ Turkish Delights (2001), CD, Album, Compilation, Blues, Folk, World, & Country, Rock, Grey Past Records – DUST 002 CD, Netherlands <http://www.discogs.com/Various-Turkish-Delights/release/1532230>

¹² Nadel, Barbara (2014) Turkish Delight The book trail (Türk lokumu, kitabın peşinde)

<https://thebooktrail.wordpress.com/2014/03/24/turkish-delight/>

Koehler, Sezin Zuzu (2006) The Real Turkish Delight <http://www.sezin.org/2006/11/14/the-real-turkish-delight/>

The Economist (2009) Turkish delight; Orhan Pamuk <http://www.highbeam.com/doc/1G1-212420063.html>

Bwog (2006) Turkish Delight <http://bwog.com/2006/10/12/turkish-delight/>

Burdock, Robert (2010) Daily Book shot: Turkish Delight (Günlük kitap seçimi: Türk lokumu)

<http://robaroundbooks.com/2010/05/daily-bookshot-turkish-delight/>

¹³ Jaffer, Mehru (2008) No Delight This Turkish Delight. 'Turkish Delight', is a bronze, unflattering, life-size form of a woman that was installed last November in a public park of the city, clad in nothing but a headscarf. (2008 Kasım ayında Viyana'daki bir parkta sergilenen ve sadece başörtüsü takmış olan gerçek ölçülerde soğuk bir bronz kadın heykeli.)

<http://www.boloji.com/index.cfm?md=Content&sd=Articles&ArticleID=2750>

¹⁴ Narnia Günlükleri: Aslan, Cadı ve Dolap (2005) filminde yer alan Cadı karakteri, Edmund isimli çocuk karakteri kendi tarafına çekmek için ona her fırsatta Türk lokumu ikram eder.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Narnia_G%C3%BCnl%C3%BCkleri:_Aslan,_Cad%C4%B1_ve_Dolap

¹⁵ Madonna (2008) Hard Candy. ABD'li ünlü pop şarkıcısı Madonna'nın *Hard Candy adlı* albümünde bulunan "Candy Shop" şarkısının dizelerinde "I've got Turkish delight baby and so much more..." (Bende Türk lokumu ve dahası var bebeğim...) şeklinde geçmiştir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Lokum>

¹⁶ Josephine Kimberling (2014) Turkish Delight Collection <http://www.blendfabrics.com/gallery/turkish-delight>

¹⁷ Farookhar, Rana (2005) Turkish Delight <http://www.newsweek.com/turkish-delight-117821>

Morrow, Lisa (2013) Turkish Delight – A Mouthful of Dreams , Inside Out In Istanbul

<http://insideoutinistanbul.blogspot.com.tr/2013/07/turkish-delight-mouthful-of-dreams.html>

Miller, Jane <https://tr.pinterest.com/aranview/turkish-delight/> Pins about Turkish Delight hand-picked by Pinner Jane Miller (İstanbul hakkında resimler açıklamalar)

¹⁸ Turkish Delight Shower Smoothie http://www.lushusa.com/Turkish-Delight/9999903062.en_US.pd.html

Nars Cosmetics Lip Gloss Pink Sherbet (Dudak Boyası, Ruj) <http://www.narscosmetics.com/USA/turkish-delight-lip-gloss/0607845016687.html>

Fry's Turkish Delight <https://www.cadbury.co.uk/products/Turkish-Delight-2729?p=2729>

Chocolate Turkish Delight <http://www.chefsteps.com/activities/chocolate-turkish-delight>

Turkish Delight Bira <http://eviltwin.dk/Turkish-Delight>

Ryan, Aimee, Dondurma <http://wallflowergirl.co.uk/turkish-delight-ice-cream/>

Turkish Delight Çay <https://theteagirl.com/buy-tea/turkish-delight/>

¹⁹ New York, Turkish Delight New York Üsküdar Turkish Restaurant, <http://www.taxigourmet.com/2010/01/11/turkish-delight/>

Seattle, Turkish Delight Pike Place Market, 1930 Pike Pl, Seattle, WA 98101, ABD <http://www.yelp.com.tr/biz/turkish-delight-seattle>

Halifax, Turkish Delight Restaurant, 5680 Spring Garden Road, Halifax, Nova Scotia, B3J 1H5 Kanada

http://www.turkishdelighthalifax.ca/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=3

Manchester, Turkish Delight Restaurant, 573 Barlow Moor Road, Chorlton-cum-Hardy, Manchester M21 8AE United Kingdom <http://www.turkishdelightrestaurant.com>

Brighton, Turkish Delight, Turkish, Kebab, Halal, 15 Preston Road, Brighton, BN1 4QE United Kingdom <http://www.just-eat.co.uk/restaurants-turkishdelight-bn1/menu>

Staffordshire, Turkish Delight, 17 The Smithfield Centre, Leek , Staffordshire, ST13 5JW United Kingdom

<http://turkishdelightleek.com/index.php>

Wynberg, Turkish Delight, Unit 1 Wynberg Business Park, No. 33 Andries Street South, Wynberg, 2090, South Africa

<http://www.yottisturkishdelight.com/index.php>

Kahire, Nasr City 1 Dr. Ibrahim Abou El-Naga St. Extension of Abbas El-Akkad St. Landmark: Beside Enppi, Nasr City, Cairo, Egypt

<http://www.trustious.com/restaurants/turkish-delights-dr-ibrahim-abou-el-naga-st-nasr-city-cairo-egypt/>

Canberra, Turkish Delight Restaurant, 5 Weedon Close Belconnen ACT 2614 Canberra Australia

<http://www.turkishdelight.com.au/index.php/menu-header/menu>

Tauranga, Turkish Delight Cafe, 97B Maunganui Rd, Mount Maunganui, Tauranga, Yeni Zelanda

<http://www.menus.co.nz/listing/4p3zm9/turkish-delight/>

Phnom Pen, Turkish Delight Cambodia, #61 AB, Street 172, Phnom Pen, Cambodia

<https://www.facebook.com/pages/Turkish-Delight-Cambodia/1407783416109496>

²⁰ Teacups Busch Gardens <http://seaworldparks.com/en/buschgardens-williamsburg/attractions/rides/turkish-delight/> Dönen platform üzerinde içine insanların içine oturabileceği ve dönüş hızını kendilerinin ayarlayabileceği çay fincanı biçiminde eğlence aracı.